

Prof. zw dr hab. Andrzej T. Jankowski

Uniwersytet Śląski

Recenzja podręcznika do nauczania geografii w klasie 11

Strona ukraińska przekazała do zaopiniowania podręcznika z zakresu geografii autorstwa L.B. Pałamarczuk, T.G. Gilberg oraz A.I. Dowgana, przeznaczony do nauczania tego przedmiotu w klasie 11 w szkołach ogólnych profilowanych. Podręcznik uzyskał rekomendację Ministerstwa Oświaty i Nauki Ukrainy w marcu 2011 roku. Był też opiniowany przez specjalistów z Instytutu Geografii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy i Instytut Pedagogiki Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy.

Po krótkim wprowadzeniu w istotę geografii, jej rozwój i zwrócenie uwagi na główne metody badań geograficznych, następuje rozdział omawiający ogólne współzależności przyrodnicze na Ziemi, a w tym miejsce Ziemi we Wszechświecie, geochronologię kuli ziemskiej, ruchy Ziemi i ich konsekwencje, po czym autorzy omawiają poszczególne elementy środowiska przyrodniczego a mianowicie: litosferę oraz rzeźbę Ziemi, pedosferę, atmosferę wraz z czynnikami klimatotwórczymi, hydrosferę i biosferę. Ten rozdział kończą ogólne uwagi na temat powłoki ziemskiej i zachodzących w niej wzajemnych relacjach, prowadzących do powstania przyrodniczo-terytorialnych kompleksów, czego wyrazem są krajobrazy.

Rozdział drugi odnosi się do omówienia zagadnień kartograficznych a szczególnie krótkiej informacji o historii światowej kartografii a następnie przedstawienia klasyfikacji map, wskazania kartograficznych projekcji (zasadniczych siatek kartograficznych), treści mapy i metod jej zobrazowania. Rozdział ten kończy się zwięzłymi ale treściwymi uwagami na temat geoinformacji wraz z podaniem podstawowych programów stosowanych w GIS oraz wskazaniem możliwości korzystania z nowoczesnych pomocy dydaktycznych, jakimi są elektroniczne atlasy. Godnym odnotowania jest fakt, iż na str. 78 podręcznika w podrozdziale informującym o rozwoju kartografii na Ukrainie i zobrazowaniu obecnego terytorium kraju na dawnych mapach, wskazano na dobrze opracowaną mapę, opartą już na podstawie pomiarów instrumentalnych, jaką jest Mapa Wielkiego Księstwa Litewskiego w podziałce 1:300 000 z roku 1613, wykonana przez polskiego drukarza i grawera Tomasza Makowskiego.

Kolejne zagadnienie poruszone w podręczniku dotyczy geografii kultury, traktowanej jako gałąź geografii społeczno-ekonomicznej, zajmującej się obszarami geograficznymi świata, wyróżniającymi się wysokim poziomem rozwoju cywilizacyjnego, badając związek kulturowych osiągnięć danego regionu z czynnikami geograficznymi. Wskazują zatem na dawne, zanikłe już obszary cywilizacyjne (mezopotamski, egipski, kreteński, klasyczny czyli grecko-rzymski,

bizantyjski, środkowoamerykański i andyjski) oraz obecnie funkcjonujące, przytoczone za Hantingtonem w tab. 1 i zobrazowane na rys. 53 na str. 109, gdzie do cywilizacji zachodniej zaliczają: europejską, północno- i południowoamerykańską oraz australijską a do daleko wschodniej: chińską, japońską, prawosławną i buddyjską. Pozostałe obszary zaliczyli do cywilizacji: indyjskiej, islamskiej i afrykańskiej z pozostawieniem dwóch obszarów poza klasyfikacją mianowicie: wschodnią połowę wyspy Nowa Gwinea oraz część środkową w Afryce Wschodniej (Etiopia). Nie wnikając w dyskusyjność tak zaprezentowanego zagadnienia, należy pozytywnie odnotować wskazanie uczniom zróżnicowania kulturowego różnych części świata, mimo braku głębszego potraktowania przyczyn tego zróżnicowania.

Odrębne miejsce zajmuje rozdział czwarty poświęcony społeczno-ekonomicznej geografii Ukrainy. To dość uogólnione podejście do tej problematyki, sprowadzające się do zasadniczych wskazań takich zagadnień jak: Ukraina na politycznej mapie Europy i Świata, zaludnienie Ukrainy wraz ze wskazaniem zachodzących procesów demograficznych, zasadnicze rysy gospodarki narodowej z jej strukturą i charakterystyką regionów ekonomiczno-geograficznych, wybrane elementy geografii społecznej wpływające na poziom życia ludności (nauka, oświata, ochrona zdrowia, turystyka, religia itp.), społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie kraju ze wskazaniem obszarów o wyraźnie obniżonym poziomie rozwoju w stosunku do średniego poziomu krajowego oraz współpraca międzynarodowa i jej formy. Na str. 150 rozpoczyna się podrozdział (paragraf 54) poświęcony obszarom o obniżonym standardzie społeczno-ekonomicznym, który w spisie treści ma źle podaną stronę i zupełnie inny tytuł. Ponadto, w tym rozdziale znalazło się kilka odniesień do problematyki polskiej. Na stronie 117 zamieszczono rysunek 54, przedstawiający formowanie się terytorium Ukrainy w XX wieku, na którym kolorem zielonym zaznaczono obszar określony jako: „ zachodnio ukraińskie ziemie oderwane od Polski i przyłączone do Republiki Ukraińskiej w wyniku radziecko-niemieckiego porozumienia z dnia 28 września 1939 roku” a na str. 118 pojawił się zapis: „w wyniku podpisania Paktu Mołotow-Ribbentrop w 1939 roku w skład Związku Radzieckiego weszły zachodnio ukraińskie ziemie”, co sugerowałoby, że ziemie te wcześniej należały do Ukrainy a nie wchodziły w skład terytorium Polski, bowiem zapis w objaśnieniu do mapy mówi o oderwaniu tego obszaru z terytorium Polski i przyłączeniu go do Ukrainy, a dotyczy to przecież tego samego wydarzenia. Nie jest to zatem w pełni jasny i jednoznaczny zapis. Natomiast pozostałe zapisy odnoszące się do przedstawionej sytuacji formowania się obecnego państwa ukraińskiego są poprawne

i dotyczą obszaru zwróconego Polsce w wyniku radziecko-polskiego układu z dnia 16 sierpnia 1945 roku w sprawie przebiegu granic oraz przekazania Polsce obszaru Ustrzyk Dolnych a ówczesnemu Związkowi Radzieckiemu, którego częścią była Republika Ukraińska, rejonu Sokala w wyniku podpisanego w dniu 15 lutego 1951 roku układu o wymianie przygranicznych terenów. I jeszcze jedna wzmianka odnosząca się do Polski

a mianowicie przy okazji omawiania diaspory ukraińskiej, stwierdzono, że ludność ukraińska żyjąca poza granicami państwa i mieszkująca w różnych krajach, znajduje się też w Polsce (str. 121 i 123).

Ostatnie trzy rozdziały podręcznika stanowią odrębną część, mającą charakter ponadregionalny i odnoszącą się do: różnych aspektów globalizacji, jej cech pozytywnych i negatywnych, a także globalnych problemów ludnościowych, w tym takich problemów społecznych, jak: terroryzm, nacjonalizm, narkomania, regionalne konflikty itp., oraz strategii stabilnego rozwoju społeczno-ekonomicznego, wskazania sytuacji kryzysowych, czy też omówienia zasadniczych prognoz globalnych, takich jak: zmiany klimatyczne, zaludnienia świata i plany utworzenia międzynarodowych korytarzy transportowych.

Do podręcznika dołączono w postaci załącznika zestawienie danych statystycznych odnoszących się do zagadnień społeczno-ekonomicznych świata i Ukrainy oraz krótki słowniczek stosowanych terminów i pojęć.

Uważam, że podręcznik charakteryzuje się bardzo dobrym doбором treści, nowoczesnością podejścia do problemów globalnych świata, ale w odniesieniu do geografii społeczno-ekonomicznej Ukrainy jest zbyt uogólniony. Metodycznie jest przejrzysty, szkoda, że ilustracje a szczególnie fotografie, w tym obrazy satelitarne fragmentów Ziemi są małe czytelne, bowiem uczeń w odniesieniu do nich może wyrobić sobie opinię o ich mniejszej przydatności w analizie środowiska, a w rzeczywistości sytuacja jest odwrotna. Do pozytywów zaliczyć należy, sformułowanie po każdej wyodrębniającej się części tematycznej zapytań i poleceń do wykonania, pomocnych w procesie samokontroli opanowania materiału. W odniesieniu do spraw polskich, poza wyżej wymienioną niejasnością zapisu, nie dostrzeżono żadnych innych dyskusyjnych stwierdzeń.